

ԲԱՐՁՐԱՎԱՐ

Ե. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 23.

1849

ԴԵԿԵMBERԻ 1.

ԲԱՐՁՐԱՎԱՐ

ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պարգևաբանութեան Խորագութեան Արժարանին :

ՈՒՐԱՏԵԱՆ ԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱԳ ՄԱՐԵԿԱՆ ՀԱՐԳաքննութիւնը Եղաւ սեպտեմբերի առաջին օրերը, ու թէ մեծաւորաց և թէ ներկայ գտնուող քանի մը հմուտ հանդիսականաց վըկայութեամբը գովեստի ու քաջալերութեան մեծապէս արժանաւոր սեպտեմբան փութաջան աշակերտները :

ԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՀԻմակուան աշակերտները գլխաւոր երկու դաս բաժնուած ըլլալով, հարկաւ իրենց ուսմանցն ալ կամ տեսակը և կամ աստիճանը տարբեր պիտի ըլլար. միայն ուրուագրութեան ու նկարչութեան մէջ երկու դասէն ալ մէկտէղ կ'աշխատին :

Առաջին դասուն հարցաքննութիւնը չետագայ ուսմանց վրայ էր.

Ա. Հայերէն զրաբառ լեզուի զանազան կրթութիւններ՝ թարգմանութեամբ և շարադրութեամբ :

Բ. Գաղղիարէն շարադրութիւն, նամակագրութիւն և խօսակցութեան կրթութիւն :

Գ. Պատմութիւն մատենագրութեացնիացւոց, շատ ընտիր մատենագրաց գեղեցիկ ու նշանաւոր խօսքերն ու հատուածները բերնուց սերտելով :

Դ. Լնգղիարէն թարգմանութիւն, շարագրութիւն, առողանութիւն և խօսակցութիւն, արձակ և ոտանաւոր գըրուածքներու ալ վերլուծութիւն :

Ե. Հին ազգաց և Հռովմայեցւոց պատմութիւն :

Զ. Դարտասանութեան վերջին մասն :

է . Ակզրունք փիլիսոփայութեան ,
տրամաբանութիւն և հոգեբանութիւն :

Ը . Խոտաբանութիւն ամբողջ :

Թ . Լրկրաշափութիւն :

Ժ . Հաճկերէն կարգալ և զրել ու
թարգմանութեան սկզբունք : Ի՞ս հար-
կաւոր կրթութիւնը տարւոյն գրեթե
վերջի ամիսները սկսուած ըլլալով՝ պար-
գևաբաշխութեան մէջ ըմտաւ :

Լրկրորդ դասուն տարեկան ուսմուն-
քըն էին .

Ա . Հայերէն լեզուի քերականու-
թեան վերջին մասն ու աշխարհաբառե-
ու գաղղիարէնէ թարգմանութիւն և
շարադրութիւն :

Բ . Գաղղիարէն քերականութեան
երկրորդ մասն ու գործնական կրթու-
թիւն՝ շարադրութեամբ և խօսակցու-
թեամբ :

Գ . Ինդղիարէն քերականութեան ա-
ռաջին մասն՝ մանր կրթութեամբ շա-
րադրութեան ու թարգմանութեան :

Դ . Խամանակագրութիւն :

Ե . Պատմութիւն Հին ազգաց ու
հովմայեցւոց :

Զ . Իշխարհագրութեան ուսումնա-
կան մասը :

Է . Խոտաբանութեան առաջին մասը :

Ծ . Շարտասանութեան սկզբունք :

Իսկ պարզեաբաշխութեան հանդե-
ռը կատարուեցաւ նոյեմբեր ամսոյն 4ին՝
բազմաթիւ հրաւիրելոց առջելը : Իսոց
՚ի Գաղղիացի նշանաւոր անձինքներէ
առաջիկայ եղան նաև Փարիզու մէջ
գտնուող գրեթէ ամէն մեր ազգային-
քը , որոնց պարագլուխ կը սեպուէր Ի-
դա Լաղիաղար լազարեանց գնդապե-
տը , որ է բարեյիշատակ Իդա Հովա-
կիմին արժանաժառանգ որդին :

Ա արժարանին մեծ սրահը անցած
տարուան պէս պատրաստուած ու զար-
դարած ըլլալով , հանդիսականաց ժող-
վուելէն ետեւ ուսումնաբետը գաղղիա-
րէն ձառ մը խօսեցաւ՝ Իդա Ամուէլ
Ուուրատին վարքը պատմելով : Ինկէց
ետքը պարոն Տէփրէ անունով գաղղիա-
րի զրագէտը ելաւ յանպատրաստից՝

հանդիսին յարմար ատենախօսութիւն
մը ըրաւ համառօտ , որուն թարգմա-
նութիւնն ալ հոս կը դնենք : Լրբոր
ան ձառն ալ հանդիսականաց ծափա-
հարութեամբը վերջացաւ , իւրաքան-
չւուր աշակերտաց բարի վարուց և ուս-
մանց մէջ ունեցած աստիճանները կար-
դացուեցան , ու որոշուած պարզեներն
ու պսակները հանդիսականաց գլխա-
ւորներուն ձեռքովը տրուեցան իրենց :

Ո ասնաւոր կերպով հանդիսականաց
հաճութիւնն ու զարմանքը երեցաւ ա-
շակերտաց նկարչութեան արուեստին
մէջ ըրած յառաջադիմութեանը վրայ :
Իսյոց միանգամայն գիւրաւ գուշակեցին
անկէց , վարժապետաց վկայութեամբն
ալ հաստատուեցան իրենց գուշակու-
թեանը մէջ , թէ նաև աչքի տակ ընկ-
նող ուսմանց և գիտութեանց կողմանէ
շատ յառաջադիմութիւն ունեցեր են
աս տարի ալ Ա արժարանին աշակերտ-
ները :

—————

Ա յէնախօսութիւն ուսումնապետին :

Պարոններ ,

Ի ն ՑԱՆ տարի աս ատեններս՝ ընտիր
ու երեւելի անձանց բարեսրտութենէն
քաջալերուած , անոնց ժողովին մէջ
բազդ ունեցանք վարժարանիս նաւա-
կատեաց հանդէսը կատարելու առաջին
պարզեաբաշխութեամբ : Ո եզի մեծ
ուրախութիւն է յիշելը թէ ան հանդի-
սին մէջ այն հանձնարեղ անձը՝ որուն
համար Գաղղիա իրաւունք ունի պար-
ծենալու , այսինքն Պարոն Ա ամարթին ,
հաճեցաւ ատենաբանել , ու սոյն աս
սրահին մէջ ամենուս սիրտը թրթռա-
ցուց իր գեղեցիկ ու ձարտասան ձայնո-
վը : Ի նոցած տարի մեր առաջին պարտքն
էր չնորհակալ ըլլալ Գաղղիոյ՝ մեզի
ըրած հիւրընկալութեանը համար , ցու-
ցընել այն հին կապակցութիւնները ո-
րոնցմով Հայաստան կապուած է Խ-
րոպայի այս մասին հետ՝ որ ուրիշներէն
աւելի յառաջադիմ է գիտութեանց

ԱՆՁ. միանգամայն շնորհակալ ըլլալ այն ամենայն վեհանձն պաշտպաններուս որ իրենց ջանքովը դիւրացուցին այսպիսի սիքաղաքականութեան ու բարերարութեան գործը : Ի՞սանկով մեր առաջին խօսքը պէտք էր որ Գաղղիոյ ըսէինք , և Գաղղիան պիտի ձգէր մոքերնիս ան ձաւն որ անցած տարի խօսեցանք :

Ի՞ս տարի ուրիշ պարտք մը պիտի կատարենք , որ նոյնպէս սիրելի է մեզի , վասն զի երախտադիտութեան և սիրոյ պարտք է որ պիտի հատուցանենք այն վեհանձն մարդուն՝ որուն անունը վարժարանիս ճակատը գրուած է : Ի՞ս Արժարանս կանգնող բարերարին վարքը պիտի պատմենք ձեզի : Պիտի պատմենք թէ որչափ գժուարութիւններով և թէ աստուածային նախախնամութեան ինչ մասնաւոր պաշտպանութեքը կրցանք մենք յաղթել այն անհամար արգելքներուն որ կարծես թէ անյաղթելի կերպով մը դէմկ'ելլէին ու չէին թողուր որ աս գերազանց ու վեհանձնական գիտաւորութիւնը կատարուի : Ամուել Ուրատին վարքը մեծ խրատ մը պիտի ըլլայ ամենուս . վասն զի անոր մէջ կը տեսնենք որ բարիք ընելու հաստատուն դիտաւորութիւնը ոչ երեկք հետու եղեր է խոչեմ և աշխատասէր մարդուն սրտէն : Կը տեսնենք որ հարաստութիւնը , որ շատ մարդիկ իրենց հանգատութիւնն ու նիւթական վայելքները աւելցնելու միայն կը գործածէն , առաքինի մարդուն ձեռքը ամենազօրաւոր գործիք մը կը դառնայ ամբողջ ազգ մը նորոգելու համար : Կը լու մեծամեծ խրատներ պիտի սորվինք , պարոններ , աս վարուց պատմութենէն որ հիմա պիտի ընենք . մէկը՝ թէ խելացի ու արդար մարդուն անխոնջ աշխատասիրութիւնը՝ մեծութեան հասնելու առաջին և ամենէն ապահով ճամբան է . մէկալը՝ թէ հարստութիւնը ան ատեն միայն ինչպէս որ պէտք է նէ ազնիւ կերպով գործածուած կը սեպուի , երբ որ մարդկային ազգի բարւոյն նուիրուի , և անով անմահանայ մէկ անուն մը որ սովորական կարգին նայելով՝ անձանօթ

պիտի մնար , և Ճառագայթ արձակ փայլիյաջորդաց երախտադիտութեանը լուսեղէն պսակովը . պսակ մը որ միշտ պայծառ ու միշտ անմահ պիտի մնայ՝ ինչպէս նաև առաքինութիւնը :

Ամուել Ուրատին Ուրատ ծնած էր փոքր Ծիրոյ Խողոկիա (այսինքն Խոտգատ) քաղաքը : Հայրը շուտոթեցի էր , և վաճառական ըլլալով՝ շատ անգամ հեռաւոր ճամբորդութիւններ կ'ընէր . ուստի Ամուելին ալ տղայութեան ատեն հօրը հետ Ուաճառատան գնաց : Հոն Փեթրովարատին քաղաքին մէջ Ուտուծոյ նախախնամութիւնը աս տըզուն դաստիարակ ընծայեց Ոխիթարեան հ . Կարապետ վարդապետը , որ անոր փափուկ սրտին մէջ սերմաննեց այն դաստիարակութեան սերմունքն որ ատենով այնչափ և այնպիսի պտուղներ պիտի տային : Ի՞ս կերպով տղայութեան ատենէն , ան հասակէն՝ որուն մէջ առաջին տպաւորութիւնները մարդուս սիրտը խորունկ արմատներ կը ձգեն , Ամուել Ուրատ Ուտուծոյ կարգաւորութեամբը աս երկու մնածութիւններս ունեցաւ , որ ինչպէս բոլոր կենացը մէջ՝ նոյնպէս նաև վերջին կամացը ատեն ընուցաւ . այսինքն ազգային դաստիարակութեան օգուտներն ու գժուարութիւնը , և ան մասնաւոր ու վեհանձնական գործունելութիւնը աս պատուական դաստիարակութեանս մէջ՝ որ Ոխիթարեան միաբանութեան պահուած էր : Վանի մը տարի ետքը Ամուել Ուրատ անձամբ գնաց Ո էնետիկ , ու սրբոյն Ո ազգարու վանքը տեղն 'ի տեղը դիտելով հասկրցաւ թէ ինչ ջանքով և որչափ արդիւնաւոր կերպով ետևէ են Ոխիթարեանք իրենց կրկին նպատակին հասնելու , որ են քրիստոնէական հաւատքը արևելք տարածել , և Հայոց ազգին տղոցը ուսումնորվեցրնել : Ու անկէց ետքը հաստատուն ու բանաւոր կարծիքը վրայ գալով՝ տըզայութեան տպաւորութիւնները ամրացան , և Ամուել Ուրատ թէ պէտ Ո էնետիկէն հեռացաւ , բայց մոքին մէջ անջնջելի մնաց աս բանս թէ Ոխի-

թարեանց ջանքովը Հայոց աղքին մտաւ սորական վերածնութել սկիտոր սկսի :

Ա Ենետիկէն Ամուել Ուրատ իր հօրը հետ արևելեան Հնդկաստան գրնաց : Հազիւ թէ հասեր էր ան գեղեցիկ երկիրը՝ ուր ատենով իր բազզը մեծապէս պիտի յաջողէր, Ամուել հարկադրուեցաւ այնպիսի դժբաղդութիւն մը քաշելու որ զաւկի մը համար անկէց աւելին չկայ . վասն զի հայրը պարոն Ուրատ՝ տարիքէն ու այնչափ աշխատանքներէն տկարացած, մեռաւ Ուրաթ քաղաքին մէջ. Ամուել ալ ելաւ զնաց Ուրատ, ու հոն իր հօրը մտերիմ բարեկամներէն մէկուն պաշտպանութեանն ու օգնութեանը ապաւինեցաւ, որ երկար ատենէ 'ի վեր Հնդկաստան կը բնակէր . Ի՞ս մարդը խղճաց որք պատանւոյն վրայ, սիրով ընդունեցաւ զինքը իր տունը, և անոր պատուաւոր կերպով ստակ վաստրկեցրնելու մոքով՝ վաճառականութեանը մէջ զինքը իրեն օգնական առաւ :

Ի՞նկէց քիչ ատենէն ետքը Ա Ենետիկը Ուիթարեան միաբաններէն երկու հոգի հասան Ուրատ, այսինքն Հ. Պօղոս Ուեհերեան և Հ. Խիկողայոս Ռուզայեան, և ատանց ձանապարհորդութեանը վախճանն էր Հնդկաստանէն ստակ ժողվել և անով դպրոց մը բանալ հայազգի աղքատ տղոց դաստիարակութեանը համար . Խրբոր Ամուել Ուրատ իմացաւ այն վարդապետաց զիտմունքը, շատ հանեցաւ այնպիսի ազնուական մոտածութեան՝ որ իր փափաքած բանն ալ էր . և թէպէտ հայրենեացը վրայ այնչափ սիրով վասուած էր, բայց գեռ ամեննեին հարլատութիւն մը չունենալով՝ միայն ասըաւ թէ ինքն ալ շատ կը փափաքի որ այնպիսի աստուածահաճոյ գործողութիւնը յաջողի . Ի՞նկէց 'ի զատ յայտնապէս խօսք տուաւ որ եթէ ատենով Ի՞ս տուած իր գործոցը յաջողութիւն տայ, ինքն ալ գործակից ըլլայ այն բարեգործութեան՝ հարստութեանը մէկ մեծ մասը անոր նուիրելով . Ի՞նդունեցաւ Ուտուած Ուրատին փափաքը և օրհ-

նեց անոր ամէն ձեռք զարկած բաները . անիկայ ալ ըրած խոստմանը մէջ հաւատարիմ մնալով՝ կատարեց այն վեհանձնական ուխտը՝ որով իր հոգին կապէր էր ազգային մեծ բարեգործութիւն ընելու յուսոյն հետ :

Ի՞ն ատենները Ուրատասու հայազգի հարուստ վաճառականներէն մէկը, Ուզա Ուաֆայէլ, իր տունը ընդունեցաւ ան երկու Ուիթարեան վարդապետները, և խոստացաւ որ անոնց ջանքին ու վախճանին յաջողելուն կրցածին չափ օգնէ՝ թէ որ Ռուզայեան Հ. Խիկողայոսը յանձն առնուու իր երկու որդիքը Ունտրա տանելու որ հօն դաստիարակուին, իսկ Հ. Պօղոս վարդապետը Ուրատ կենայ ու Ուզա Ուաֆայէլին մէկալ զաւկը բաստիարակէ : Օ արմանալի ու դիտելու արժանի բանէ, պարոններ, թէ ի՞նչ կապակցութիւններով՝ ի՞նչ բարեկամութիւններով Ումուել Ուրատ երիտասարդը օրէ օր աւելի կը կապուէր Ուիթարեան Ուիթարանութեան հետ : Ա ասն զի Հ. Պօղոս վարդապետը, ինչպէս որ ըսինք, Ուզա Ուաֆայէլին տունը մնալով՝ իբրև անոր զաւկը բաներուն դաստիարակ, իր աւագինի բնաւորութիւն ու աշխատանքովը բոլոր ազգատոհմին սիրելի եղաւ : Ի՞նոր միջնորդութեամբը, և անոր Ումուել Ուրատին համար տուած լաւ տեղեկութիւններովը, կրցաւ Ումուել խնդրել և իրեն ընկեր ընդունել Ուզա Ուաֆայէլին Ի՞նսա գուատը : Ի՞ն պատուական պարգևովն ու երջանիկ պատակովը Ումուել իրեն լաւութեանը արժանի բնկեր մը ունեցաւ . անկէց 'ի զատ՝ ատենով ունենալու մեծ հարստութեանն ալ հիմք ան ատենէն դրուեցաւ :

Ի՞ն պատակէն քիչ ատեն ետքը Ուզա Ուաֆայէլը Ունտրա երթալու եղաւ, ու ձամբան վախճանեցաւ : Ի՞նոր հետ վերջացաւ նաև Ուեհերեան ու Ռուզայեան վարդապետաց ձանապարհորդութեանը վախճանին կատարուելու յոյսը : Ը ատ աշխատեցաւ Ումուել Ուրատ որ Ուզա Ուաֆայէլին խստ-

մունքը կատարուի , բայց տեսմնելով որ յոյս չկայ , միաքը զրաւ որ ինքը մինակ կատարէ ատենով ան գործողութիւնը՝ որ իր անուանը հետ անմահ պիտի մը նար , ու սկսաւ աշխատիլ հարստութիւնը դիմելու՝ աս մոքով որ ան հարը տութիւնը իր ազգին ապագայ վերածնութեանը համար գործածուի :

Ա երջապէս , կենացը յիսունը չորս տարին հասած չհասած , պատուաւոր , աշխատասկը ու բարեյաջող կեանք մը անցրնելէն ետև տեսաւ Ասմուէլ որ իր օրերուն վերջը մօտեցեր է : Իր վեհանձնական դիտաւորութեանը վրայ հաստատ մնարվ՝ կտակին մէջ յայտնեց վերջին կամքը , որով Ախիթարեան Ախարանութեր կը յանձնէր բաւական մը ստակ՝ որ անուվ հայոց ազգին աղքատ տղոցը համար գպրոց մը բացուի . և աս գպրոցին բացուիլն ու կառավարուիլը Ախիթարեանց ձեռքովը կ'ուզէր որ ըլլայ , որովհետեւ ինքը իր առաջին դաստիարակութիւնը անսնցմէ առեր էր , և կենացը գլխաւոր յաջողութիւններուն մէջ անսնց օգնութիւնն ու երախտիքը վայելեր էր :

Հս կարդանք ձեզի , պարոններ , Ամուէլ Առատին կտակին ան կտորը , որով կը յայտնէ իր վերջին կամքը ան բարեգործութեան վրայ՝ որ իր անունը՝ մարդկային ազգի բարերարներուն կարգը կ'անցընէ : Օ ուրցուածքին պարզ ու միանգամայն վսեմ կերպ՝ մոտածութեանն ալ վսեմութեանը համեմատ է . ամէն մէկ խօսքին՝ ամէն մէկ բառին մէջ կը փայլի ան վեհանձն հոգին որ բարիք ընելու համար եղած էր , և բարին կը կատարէր այն բնական ու դիւրին մեծանձնութեամբ՝ որ Աստուած դրեր էր բնաւորութեանը մէջ :

Ա եցերորդ յօդուած կտակին .

Ա խմ հաշուագրքումն մին որբոց աղքատաց և տնանկաց հաշիւ ունեմ . իմստացուածքիցն մին հարիւր և յիւն հազար հուն հանեն և տանեն նոյն հաշիւն . և յետ ասացեալ հարիւր յիսուն հազար հունն ասացեալ հա . շիւն տանելէն , զոր ինչ որ ասացեալ

հաշուումն տալիքս գումարի՝ ասացեալ գումարն բոլորն թողմանամ հայոց ազգի որբ և աղքատ մանկանց գպրատան շնութեան համար , որ ըստ խորհրդոյ և միջնորդութեան Անետիկ հայոց միամնամանց որ աջողակ համարին՝ գետին գնեն , և ասացեալ գետնի եկամուտն քանի մանկանց տարեալ կան ծախուցն որ բաւական առի , այն քան հայոց ազգէն որբ և աղքատ մանկունք ասացեալ գպրատանն ձըրիապէս ուսումն և լեզուք ուսանեն և գանձնամն իւրեանց հայրենիքն : Ա պարտականութիւն շինի ասացեալ գպրատանն ուսանողաց վերայ քան հանայ լինելոյ . բայց եթէ ոմանք իւրեանց ազատ կամաւն յօժարեսցին քահանայաւթեան լինիցին : Ա եթէ ոմանք հարուստ անձինք ևս աղքէս հայոց կամեսցին զմանկունս իւրեանց վերոյասացեալ գպրատան ուսուցանելոյ , կարողանան՝ զծախսն հատուցանելով . քանզի դիտաւորութիւն իմ վասն այս գպրատան շինութեան է վասն աղքատ մանկանց ուսուցանելոյ , այսինքն վասն նոցա որոց հալքն չքաւորք են , վասն չկարելոյ նոցա զծախսն գպրատան հատուցանելով զանց առնեն ուսմամբ մանկանց իւրեանց , և անմեղ մանկունքն այնոքիկ մնան զուրկք ՚ի յամենայն ուսմանց և գիտութեանց , և որոյ վասն զրեթէ ըստ մեծի մասին անտերունչ աղքս հայոց տգէտք են : Ա յուսամյլութեած , գի և այլք հարուստ անձինք յազգէս հայոց յետ նաշակելոյ ըզքաղցրութիւն ուսման գպրատանն զորս իմով միջնորդութեամբ սկսանի և նոքա իմոց շաւզացն հետևեսցեն , և այնու կարելի լինիցի սիուել՝ ի մէջ ազգիս , եթէ ոչ բոլորումին՝ գոնէ ըստ մասին , զլոյս գիտութեան և իմաստութեան . և անտերունչ աղքս զարթնուցութիւնն ի քնոյ թմբութեան և անհօգութեան : Ա վասն կառուցանելոյ զգպրատունն և ՚ի գործ դնելոյ զտարքի լիկան եկամուտ գնեցեալ գետնոցն ,

և յաղագս տեսակաց ուսման և լե-
զուաց զորս կամիմզի ուսանիցին ման-
կանքն 'ի յիշեալ դպրատան, և վասն
որպիսի կարգաւ և կանոնիւ առաջա-
ցուցանելց զդպրատունն և որպիսի
վարելց ընդ նա, զկարծիս իմ յա-
տուկ զրեցեալներփակեցի 'ի յայսմ,
թողեալ հպատակ ուղղութեան՝ ե-
թէ սխալացեալ լինիցիմ՝ կտակակա-
տարացն իմոց և հարց Ախիթա-
րեանց, որոց միջնորդութեամբ կա-
միմ զի կառուսցի դպրատունն, զսխա-
լանս կարծեաց և կարգաւորութեան
իմոց ուղղել. իսկ եթէ կարծիս և
կարգաւորութիւնն իմուղիղ դատես-
ցին, այնու ձեռվ առաջացեն : Աւ
այսքան առ այս „ :

Այսնք են աչա, պարոններ, Աա-
մուէլ Աուրատին խօսքերը որ իր վեր-
ջին կամքը կը յայտնեն այն պարզ ու-
սրտաշարժ ճարտասանութեամբն որ
կարծես թէ երկնից ու գերեզմանին
մէջ տեղը կեցած կը խօսի : Աենք հոս-
քուն իրեն խօսքերը զրինք անփոփոխ,
վասն զի մեր առաքինի բարերարին խօս-
քերուն հետ կարծես թէ ինքն ալ հոս-
մեր մէջը կ'երեւնայ ու անանկ կ'ընէ որ
կերպով մը իր քովը կը գտնուինք ան
հանդիսաւոր վայրկենին՝ յորում մտքո-
վը կը զգար իր հեռաւոր հայրենեացը
խեղջութիւնն ու յոյսերը, և միանգա-
մայն իր աշխատանաց ու տքնութեանց
պտուղը ազգին ապագայ նորոգութեա-
նը կը նուիրել :

Աամուէլ Աուրատ շատ աղեկ ճանչ-
ցեր էր, պարոններ, Հայոց ազգին ընդ-
հանուը վիճակը : Աս ազգը որ աշխար-
հիս խիստ հին աղգերէն մէկն է, և իր
քաղաքականութեամբը փայլեր պայ-
ծառացեր է աշխարհիս սկիզբէն՝ ի վեր
երբոր հիմակուան ատեն իրաւամբ ա-
ռաջին կարգի սեպուղ աղգերը գեռ-
նոր սկսած էին, ժամանակին աղգեցու-
թեամբը, յեղափոխութեանց պատճա-
ռաւը, և մանաւանդ օտար տէրութեանց
տակ իյնալովը մեծամեծ փորձանիքներ
քաշեց : Այսօրուան օրա իրեք տէրու-
թեանց մէջ բաժնուած ըլլալով, այս-

ինքն ( ) սմանեանց, Որուսաց և Պար-
սից, ազգին մէկ մասն ալ բոլոր աշ-
խարհը ցրուած է՝ հայրենեաց թշուա-
ռութեանցը պատճառաւ :

Ասիոյ մէջ քրիստոնէական հաւաք
ընդունող ազգաց առաջիններէն մէկն
են Հայերը, և իրենց զրականութիւ-
նը, բնաւորութիւնը, և քաղաքական
հանձարը նոր ուժ մը առին ան մեծ նո-
րոգութենէն՝ որով մարդկանց հոգին
ու սիրու նորոգուեցաւ՝ աւետարանին
հրաշալի ազգեցութեամբը : Ինյոց քիչ
ատենէն օտար ազգաց արշաւանքովը
հարիւրաւոր տարիներու մէջ շնուած
շէնքը քակտեցաւ : Հայատան առջի
բերան ինքզինքը պաշտպանելու ջանքով
տկարացած, ետքն ալ զլխուն եկած
փորձանիքներովը բոլորովին ուժէ ընկած,
տեսաւ որ երթալով պակսեցան իր հան-
գրատութիւնը, վաճառականութիւնը,
արուեստական ու գրագիտական հան-
ձարը՝ որոնց մեծամեծ յիշատակներն
ու մնացորդները ինչուան հիմայ ալ կե-
ցած են : Այսիհան աստիճան աս տկա-
րութեան ու խեղջութեան մէջ ընկաւ՝
ուր որ հիմա զինքը կը տեսնենք, և
ուսկից զինքը հանողն ու փառաւոր ու-
երջանիկ վիճակի մը մէջ դնողը պիտի
ըլլան Աամուէլ Աուրատին մտածու-
թեանը նման վեհանձնական մտածու-
թիւնները :

Ազգաց մեծնալուն ու թշուառանա-
լուն ստոյգ պատճառներէն մէկը հասա-
րակաց դաստիարակութիւնն է. առանց
ուսման և կրթութեան մարդուս հան-
ձարը պատիկութենէն՝ ի վեր տկարա-
ցած՝ անդամալցծ դարձած, յափե-
նական օրոցքի մէջ կապուածի պէս կը
մնայ, որով չկրնար ան ազգը իր քաղա-
քական տղայութենէն ելլել, ու միշտ
օտարաց ամէն տեսակ ազգեցութեանը
տակ կը մնայ : Ինդ հակառակն գիտու-
թեամբ ու բարյականով մարդա իրեն
անձնական ու ազգային մեծութեանը
կը հանի : Աատմունք ու համեմատու-
թիւն կ'ընէ, իր կամքին առաջնորդո-
ղը լաւաւոր միտքն է, ինքը իր անձին
և միանգամայն իր մեծութեանն ու յա-

ջողութեանը օգնող բաներուն տէրն է : Իցէկ հասկցեր էր Աամուել Ո՛ուրատ դաստիարակութեան հարկաւորութիւնը . վասն զի միայն դաստիարակութեամբ՝ որ ամենայն բարեաց աղքիւրն է՝ կը յուսար որ ազգային լուսաւորութիւնը կարենայ ըլլալ :

Իերեցէք մեզի , պարոններ , որ մեր բարերարին վաղքն ու առաքինութիւնները պատմելէն եաքը , ձեր մտադրութիւնը դարձնենք ան փոքր զործակցութեանը վրայ որ մենք դաստիարակքս և վարժապետքս՝ Ո՛խիթարեան միաբանութեան անդամներն ըլլալով՝ Աամուել Ո՛ուրատին նուիրեր ենք : Ի՞ն օրէն որ Ա արժարանիս հիմնազրին վեհանձնական դիտաւորութիւնը իմացուեցաւ՝ ինչուան ան օրն որ իր դիտմունքը՝ ի զործ դրուեցաւ՝ շատ տարիներ անցաւ . որչափ դժուարութիւններ քանի քանի արգելքներ ելան առջենիս որ մեր ջանքը խափանեն : Ո՛րչափ աշխատանքներ , ինչ նեղութիւններ , ինչ ճամնապարհորդութիւններ պէտք եղանու

Ո՛չա պարծանոք կը ցուցընենք ձեզի հոս մեր մէջը մեծարգոյ Հ . Աարգիս Աէկողորեան վարդապետը , որ հարկազրեցաւ երկու անդամ՝ Ա ենետիկէն արեելեան Հնդկաստան Ճամբայ ընելու , շատ տարիներ ան կողմերուն տուզորող տաքերը քաշելու , և ասմանկով իր առողջութիւնը՝ մանաւանդ թէ կեանքն ալ աս փառաւոր գործողութեան համար վտանգի մէջ դնելու : Բայց վերջապէս Ո՛ատրասու անդղիական ատեաններուն իմաստուն և զօրաւոր արդարութեամբը բաղդ ունեցանք Աամուել Ո՛ուրատին աշխատանացն ու վեհանձնութեանը պտղոյն իր վախճանին հասնիլը տեսնելու : Ո՛չ վարժարանը , որուն վրայ Աամուել Ո՛ուրատին անունը պիտի անմահանայ , առաջ Խտալիոյ մէջ բացուեցաւ , ետքը հոս Փարիզ վոխազրուեցաւ ըստ փափաքանաց ազգին մեծ մասն որ աւելի դիւրաւ և աւելի ընդարձակ դիտութիւններ գտնէ : Ո՛չ երջանիկ բողըոթը որ ժամանակով պիտի պտղաբերէ , ասկէց ետքը անխափան կը

մեծնայ : Ես ուսումնարամիս մէջ , աշխարհիս ան քաղաքին մէջ որ ուրիշներէն աւելի գիտութեանց ու քաղաքականութեան լցուը կը ծաւալէ չողա դին՝ հաստատուն ու քրիստոնէական դաստիարակութիւն մը առնելէն եաքը , սիրելի աշակերտք , պիտի դառնաք ձեր հայրենիքը . ձեզմէ պակաս կրթութիւն ունեցող անձանց ալ բաժինն կը հանէք ան գիտութիւններէն որ Աամուել Ո՛ուրատին առատաձեռնութիւնը կը սորվեցընէ ձեզի : Աքախտագիտէտ ըլլալով աս բարերարութեան որ այսօրուան օրս գուք կը վայելէք , կրնաք օր մըն ալ գուք ուրիշներուն բարերարներն ըլլալ . աս վարժարանիս կեանք տուող գիտաւորութիւնը գուք ալ կ'ունենաք . մէկ խօսքով , գուք ալ Աամուել Ո՛ուրատին վեհանձնական գործողութեանը՝ որով ուզեր է ազգերնիս վերանորոգել գաստիարակութեամբ՝ առաջ տանող ու գործակից կ'ըլլալ : Ես աշխատութեանս մէջ օգնական կ'ըլլան ձեզի նաև ուրիշ ազգակից պատանիներ որ Աւրոպայի մէկ ուրիշ կողմը ձեզի պէս կը դաստիարակուին այս ազգատոհմին բարերարութեամբը՝ որ Աամուել Ո՛ուրատին պէս վեհանձնութեամբ երևելի է , և զոր համեցաւ աս մեր ընտանեկան հանդիսիս մէջ ներկայացրնել Ո՛ջա Ա ազգաբեան գնդապետը : (Ասմանեան տէրութիւնը , որուն գուք հպատակներն էք , լայն ճամբայ մը բացած է հիմա նորանոր բարեկարգութեանց : Ո՛եծափառ ալքայն Ո՛պտիւլ-Ո՛էջիտ այսօրուան օրս իր վեհանձնական ու դիւցազնական վարմունքովը բոլոր աշխարհիս զարմանալի եղած է : Իրեն արդարութեամբը , իր ժողովրդոցը վրայ ունեցած սիրովը , իր ընտիր ախորժակովը՝ որով տէրութեան յաջողութիւնը աւելցնող ամէն տէսակ բաները սիրով կ'ընդունի , ինքը անձամբ կը ցուցընէ ձեզի թէ օրինակը և թէ ճամբան . անկէց 'ի զատ հիմնակուընէ ալ իր հզօր պաշտպանութիւնը կը խոստանայ ձեզի :

Պարօններ , Աամուել Ո՛ուրատին բարերարութեամբը մեր ազգին խոստա-

յուած գերագոյն վախճաններուն հաս-
նելու համար՝ կարօտ ենք մենք ընտիր՝
իմաստուն և բարեսիրտ անձանց բա-
րեկամութեանը, պաշտպանութեանը,
ձեռնտուութեանը։ Այուշնիս աս ժողո-
վին վրայ որ դարձնենք, իրաւունք ու-
նինք վստահանալու թէ պիտի հասնինք
մեր վախճանին։

Եպիստեմական Պ. Տէրէէ :

Պարոններ,

Չեր լսած ձառին պատասխանը պի-
տի ըլլար ձարտասան զուրցուածք մը ,
գերազանց բանաստեղծի մը զուրցուած-
քը¹։ Տարակոյս չկայ որ ինքը շատ գե-
ղեցիկ խօսքեր պիտի գտնէր՝ ձեր բա-
րերարին աղնիւ երախտիքն ու վարժա-
պետաց աշխատասիրութիւնը գովե-
լու։ Կորովական ու բանաստեղծական
խօսքերով պիտի խօսէր ձեզի հետ ձեր
պարտականութեանցն ու ապագայ վի-
շակին վրայ։ Այս յիրաւի. որ բանը
կրնար աւելի վառել այնպիսի արգա-
ւանդ երևակայութիւն մը՝ ինչպէս աս
տեսարանս որ դուք իրեն աչքին առջեւը
կը դնէք. դուք որ ամէնքնիդ ալ հին
ազգի մը որդիք և թոռունք ըլլարով՝
Ասիոյ ներսերէն վազեր եկեր էք սաս-
տիկ եռանդով մը որ մեր քաղաքակա-
նութեան աղբաւրներէն ձեր ծարաւը
լեցընէք։ Այս քաղաքականութիւնը ձեր
նախնիքը ատենով իրենց լեռնային եր-
կիրներուն ծոցին մէջ ծնած տեսան, ու
կերպով մը իրենց զրկին մէջ մեծցու-
ցին, և այսօրուան օրս որ ան քաղաքա-
կանութիւնը արևմտից վրայ տարածեր
է ան թեւերն որ իր օրոցքէն աւելի ընդ-
արձակ են, իր կողմանէ մեծ զուարձու-
թեամբ ու երախտագէտ սիրով մը կը
գրկէ զձեզ։ Ահա, պարոններ, այսպի-
տի իմաստներով պիտի խօսէր անշուշտ

¹ Պարոն Ալքեմոր հիւկոյ քաջ և մեծանուն բա-
նաստեղծը ամենայն սիրով խոսացեր եր հանդի-
սին մէջ գտնուելու. բայց նոյն օրը քիչ մը տկար
ըլլարով չեր կրցած գալ.

ձեզի հետ Պարոն Ալքեմոր հիւկոյ՝
նիւթայն արժանաւոր լեզուով մը . Ին-
քը հոս չգտնուելով (որ թէ ձեզի և
թէ ինծի ափսոսալու բան է) ներեցէք
որ ես ձեզի քանի մը պարզ խօսքեր ը-
սեմ՝ իբրև ձերիններուն պատասխան և
իբրև բարեկամական զրուցատրութի։

Ձեզմէ ունանք, պարոններ, քիչ ա-
տենէն արևելք պիտի դառնան : Հն
ձեր ունենալու վիճակը կարծուածէն
ալ աւելի յաջող ու ապահով է : Կրտոր
ձեր հայրենիքը դառնաք, ու ձեր մտա-
ւորական կատարելութեամբը ձեր հայ-
րենակցաց մէջ պատուաւոր տեղը բլո-
նէք, (Ս ամաննեան տէրութիւնը այնպի-
սի հանդիսաւոր ժամանակի մը մէջ պի-
տի գտնէք որ մեծ շարժում մը ունի
դէպ ՚ի վերանորոգութիւն երթալու :
Ան թշնամական կիրքերն որ քանի մը
տարի առաջ (Ս ամաննեան տէրութեան
ազգերը իրարու դէմկը հանեին՝ տկա-
րացած են. դաւանութեանց հակառա-
կութիւնները որ մեծ նեղութիւն էին
ձեզի՝ դադրած են : Ան զօրաւոր հա-
մարումն որ հայզգի ժողովուրդներն
արդէն ունին (Ս ամաննեան տէրութեան
ազգին առջեւը, երաշխաւորութիւն մըն
է ձեզի որ պիտի կարենաք ազատաբար
ծավկեցընելան ընդարձակ տեսարանին
մէջ ձեր հոս ժողված հմտութիւնները։

Հիշեցէք, պարոններ, որ դուք ան
տեսարանին մէջ նշանաւոր ըլլարու հա-
մար՝ արդէն ան կողմի քրիստոնեայ ժո-
ղովրդոց ամենէն երևելին էք : Ուկ-
պէտ և անոնք թէ եւրոպական և թէ
ասիական Տաճկաստանին մէջ մեծ ա-
նուն հանած են իրենց արագամուռ-
թեանն ու սուր դատողութեանը հա-
մար, բայց դուք անոնցմէ աւելի աս ան-
դին կատարելութիւնս ունիք որ աւելի
ուղղախոչ ու հաստատամիտ էք, և ձեր
գաղափարները աւելի դործնական ու
արևելցոց ընկերական կենացը աւելի
յարմար են : Ամանաւոր բան մը ունիք
դուք որ ձեր ազգին հնութիւնը և ձեր
անխառն աւանդութիւնները անկո-
րուստ կը պահէք . անով ուժ կ'ունե-
նաք արևելեան գաղափարներէն դուքս

չեղելու՝ թէպէտ և մեր գաղափարներուն մէջ ալքնակած ըլլաք : Ո՞էկ կողմանէ ( )սմանեան տէրութեան՝ քաղաքական տնտեսութեան վրայ հիմակուան գիտութիւններէն առած տեղեկութիւնիդ կ'ընծայէք, մէկալ կողմանէ արևելցի մնալն ալ գիտէք և աշայսպիսի արևելեան հոգւով, և ( )սմանեանց հետ մէկտեղ աշխատելով է որ պիտի կարենաք անոնց ըրած բարեկարգութեանցը գործակից ըլլալ : Իսով դուք աւելի գործիք ու աւելի յաջող հնարքներ կը մատակարարէք ( )սմանեանց՝ քան թէ իրենց տէրութեան մէջի ուրիշ ազգերը :

Ես, պարոններ, միայն ան չեմ մտածեր թէ դուք ( )սմանեան տէրութեան մէջ ինչ վիճակ պիտի ունենաք : Ու ասն զի գիտեմ որ այնպիսի տեղեկութիւններ պիտի տանիք արևելք՝ որ թէպէտ մեզմէ առած էք, բայց ուրիշ պատրաստութեամբ և ուրիշ հոգւով պիտի տանիք . այնպիսի երկիր մը պիտի սերմանէք զանոնք որ մերինէն շատ տարբերէ, և բոլորովին նոյն կերպով պիտի չպատղաբերին՝ ինչպէս որ կը պատղաբերին մեր երկրին մէջ : Ձեր թարմմը տքերուն մէջ, արևելեան հանձարոյն ազգեցութեանը տակ հասուննալով՝ անոնք աւելի պարզութեամբ մը պիտի աձին . և այսպէս տեղէ տեղ փոխադրութլը ան սերմանց վնաս ընելէն զատ՝ օգտակար ալ պիտի ըլլայ :

Իսանկով դուք պարզ գաղափարներով պիտի մեծնաք . և ան գաղափարները ինչպէս որ պէտք է բացուելով ու պայծառանալով՝ օր մը մեզի ալ կինան օգտակար ըլլալ : Ուտարական յառաջադիմութեան կողմանէ մեր վիճակը այսօրուան օրս ձերինէն շատ տարբերէ : Ո՞էր չորս դին առեր են շփոթ կարծիքներ, խառն 'ի խուսն գաղափարներ ու զանազան դրութեանց գեղծմունքներ : Հակիտոսի ժամանակին չուովմայեցիներուն պէս մենք ալ պարզութեան օրինակներ տեսնելու կարօտ ենք :

Հարակոյս չկայ, պարոններ, որ դուք շատ վեր էք ան բարբարոսներէն՝ որոնց

վրայ Տակիտոս կը զմայլէր, ու անոնց գեղեցիկ պարզութիւնը չուովմայեցոց աւրուած բնաւորութեանը հետ կը բաղդատէր : Ձեր ազգը այնչափ դարեր որ տեսաւ, այնչափ յեղափոխութիւններու մէջէ որ անցաւ, մարդկային մըտաց ան միջոցներուն ըրած յառաջադիմութիւններէն զուրկ չմնաց : Այն ամենապարզ գաղափարները ձեր մաքին մէջ գիտութեամբ զօրանալով այնպէս պիտի ընեն՝ որ կարենաք հիմակուան ազատութիւնն ու բարեկարգութիւնները մէկ նոր ու ձեզի սեպհական խելացի կերպով մը 'ի գործ դնել : Ինչպէս հիմա մենք ձեզի, դուք ալ ատենով մեզի համար խելք սորվելու օրինակ պիտի ըլլաք, ու թերևս ատեն գայ որ օգտակար խորհրդածութիւններ ընենք մեր վրայ՝ տեսնելով ձեր վրայ գաղափարաց գովելի պարզութիւնը :

Ուրեմն իրաւունք ունէի, պարոններ, ըսելու թէ առջենիդ փառաւոր վիճակ մը կայ ձեզի պահուած : ( )սմանեան տէրութեան պիտանի ծառայութիւններ պիտի ընէք՝ անոր քաղաքական տնտեսութեանը հիմնագիր ու ծաղկեցուցիչ ըլլալով . մէկ կողմանէ ալ ձեր վրայ ցուցընելով մեզի թէ արևմտեան գաղափարները ինչպէս աղէկ կրնան միաբանիլ արևելեան հանձարոյն հետ՝ մեզի ալ մեծ ծառայութիւն ըրած կ'ըլլաք : Ապա ուրեմն ձեր արիութիւնն ու վստահութիւն ձեռքէ մի ձգէք : Հայատանի պատմութեան այնչափ դարերը մտածելով՝ արդէն իրաւունք ունէիք հաւտալու որ ձեր ազգը անկորուստ ազգ է . ձեր վեհափառ թագաւորին առջենիդ բացած լուսաւոր ազատականութեան ձամբաներովը, այսչափ փութաջան եռանդեամբ ձեր սորված գիտութիւններովը, հիմակուընէ իրաւունք ունիք յուսալու թէ հայկազեան ժողովուրդն ալ իր բաժինը պիտի ունենայ այն հասարակաց երջանկութեանը մէջ, և իր արժանաւոր կարգը պիտի գտնէ աս դարուս քաղաքական տեսութեանց աշխատութեանը մէջ :